

DB=ab0464

Y.N.=ab456

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DİL VE TARİH - COĞRAFYA FAKÜLTESİ

A Y R I B A S I M

REMZİ OĞUZ ARIK ARMAĞANI

TRABZON AYOSOFYA MÜZESİNDE BULUNAN
BİR HEYKEL BAŞI

Nural GÜNDÜZALP

1987

D-bas.No=ab0464

Yer No=ab456

ÇEKÜL KÜTÜPHANESİ

DEMİRBAŞ NO. *0150464*

SINIFLAMA NO.

01506

BAĞIŞCI

GELİŞ TARİHİ

TRABZON AYOSOFYA MÜZESİNDE BULUNAN BİR HEYKEL BAŞI

Nural GÜNDÜZALP

Trabzon'da Santa Maria Kilisesi'nin iç avlusunda bir kenarda dikkatimizi çeken ve daha sonra Trabzon Ayosofya Müzesine kaldırılmasını sağladığımız bir heykel başının yayınlanmasına izin veren Sayın Müze yetkililerine burada teşekkür ederim.

Bu baş, Ayasofya Müzesi'nde 78-4/1 grup ve 208 seri numarası ile envantere geçirilmiştir. Buluntu yeri bilinmemektedir¹. Yapıldığı malzeme, sarımsı beyaz renkte iri taneli kalkerdir. Oldukça iyi durumda zamanımıza gelmiş olan başın boyutları normale yakındır. Yüksekliği: 24 cm, defne tacının şakaklar üzerine rastlayan kısımları arasında genişliği: 18 cm, kırık olan boynun en geniş noktaları arasında: 10,5 cm ve alın ortasından kafanın gerisindeki en çıkıntılı kısımlar arasında derinliği: 17 cm. dir. Baş hemen çene altından kırılmıştır. Sol tarafı sağa göre daha iyi durumdadır. Sağda yanak altı ve çenenin bir kısmı kırıktır (burada lekeler halinde çimento kalıntısı bulunur). Burun ve ağızda da tahribat vardır. Buralardan küçük parçalar halinde kopmalar olmasına rağmen uzuvlar belirgindir. Gergin ve adaleli yapısından genç bir erkeğe ait olduğu açıkça belli olan başda, yüz ovaldir. Geniş ve açık alnı, şakaklarda oldukça köşeli bir biçimde bir sıra bukle dizisi ile çevreleyen saçlar kısa ve kıvrımlıdır. Kıvrımlar iri yuvarlak kütleler durumundadır. Başın taşıdığı bir defne tacı, başa oldukça dik yerleştirilmiş olup önde, alnı çevreleyen bir sıralı bukle dizisinin hemen üzerinde yer alır. Arkada ise, enseye doğru sarkmaz².

1 Santa Maria Kilisesi'nde bulunan rahipden, başın buraya nereden ve kim tarafından getirildiği konusunda aydınlatıcı bilgi alınamadı. Ancak başın sağ yanağına iri harflerle FRA LUCA 1886 yazısı boya ile yazılmıştır. Bu yazı, başın 1886 da bulunduğu yerden korunabilecek bir yere nakledilip (Bu da kuvvetli ihtimalle kilise olabilir) orada envantere kaydedilmiş olduğunu gösterir.

2 Tacın başa yerleştirilmiş biçimi, Tetrarşi dönemine ait sikkeler üzerindeki portrelerde ve örneğin İst. Ark. Müzesinde Nicomedia'dan gelmiş olan Diocletian başında

Zafer, ün ve başarı sembolü olan taç, bir sıra halinde iri, dolgun defne yapraklarından yapılmıştır. Başın sol tarafında, saçlar ve taç oldukça aşınmıştır. Arkada ise, özellikle başın sağ tarafındaki kırık çenenin devamı halinde kulağın altından sağ enseye ve onun üst kısmına uzanan bir tahribat dikkati çeker. Kulakların meme kısmı serbest işlenmiştir, üst kısımların gerisi ise saç kitleleri ile doldurulmuştur.

Oval sayılabilecek olan yüzde, geniş alnın altındaki kaş kemeri köşeli ve derin işlenmiştir. Göz kapakları şiş değildir, gözler ise açık ve bademlidir. Göz bebekleri aşınmıştır. Burnunun uç kısmında ve ağızda küçük kırıklar vardır. Buna rağmen dudakların etli ve uç kısımlarının hafifce yukarıya dönük işlendiği görülebilir. Bununla yüzde yumuşak duygusal bir ifade yaratılmıştır. Ağız ve burundan yanaklara, çukurluk hatları oluşturulmadan tatlı eğimlerle geçilmesi bu ifadeyi vurgular. Ağız yapısı bakımından bu baş, Cadi'de bulunarak Kütahya müzesine getirilmiş olan geç Roma çağına ait baş³ ile karşılaştırılabilir. Yüz hatlarındaki yumuşak geçişler, gözün üst sınırı ile kaş kemeri arasındaki ilişki ve özellikle saçların kısa kalın kütleler halindeki işçiliği ise, Side müzesindeki bir erkek başı ile benzerlik gösterir. J. İnan tarafından ilk Antoninuslar evresine ait olduğu belirtilen bu başın⁴ boyutları da bizimkine çok yakındır. Saçların işçiliği açısından ele alındığında Anadolu'da Roma çağına ait oldukça yoğun örnekleme yapılabilir. Bunlar arasında Antalya müzesinde bulunan bir erkek başı⁵, Side müzesinde bir genç⁶ ve bir yaşlı⁷

---

olduğu gibidir. (Env. No. 4864 in Asia Minor (s. 85 pl. XXXIX 1-2 Cat. 61) Diocletion başında defne tacı, 2 sıralı ve iri loblu yapraklardan yapılmıştır. Cyzicus'dan bulunan bir diğer baş yine bir Tetrarşi yöneticisine ait olup (E. Alföldi-K. Erim-J. İnan Asia, Minor Portraits, Supplement I Bulletin XXXII, 125 (1968) s. 18 pl. XV, XVI) taç başın arkasında enseye doğru sarkar.

3 J. İnan-E. Rosenbaum, Roman and Early Byzantine Portrait Sculpture in Asia Minor (1970) s. 185 pl. CXXXVIII 1, 2 Cat. no. 251 Bir imparatorluk rahibine ait olduğu belirtilen bu baş geç Severus evresine tarihlendirilmiştir.

4 J. İnan, Antalya Bölgesi Roma Devri Portreleri (1965) s. 20. L.X. Env. no. 31 (Eski 311) Bu başın Side agorasının güney doğusundan getirildiği belirtilmiş olup, boyutları; h=23,5 cm, genişliği h=18,9 cm.

5 İnan, ibid s. 22 L.XV 1, 2 Buluntu yeri bilinmiyor. Orta Antoninuslar evresine tarihlendirilmiştir.

6 J. İnan-E. Rosenbaum, ibid s. 191 pl. CXLIII 1, 2 Cat. 263. Side şehir kapısı yanından çıkarılmıştır.

7 J. İnan-Rosenbaum, ibid, 574, pl. XXV 2, 3 Cat. no. 39. İst. Ark. Maz. Env. no. 1604.

erkek başları (ki genç erkeğe ait olan baş, yine J. İnan tarafından Antonin evresine tarihlendirilmiştir) sayılabilir. Ayrıca İstanbul Arkeoloji müzesine Alabanda'dan getirilmiş olan Antininus Pius başında⁸ saçların işçiliği yanında alının biçimi ve saçın alını taçlandırışı, kaş kemerleri, burunun üst kısmının köşeli hatları her iki başı birbirine yaklaştıran benzerlikler olarak dikkati çeker. Ancak bizim başımızda yüz Antoninus Pius tasvirlerindeki yüzden oldukça farklıdır. Bu durumda, uslu benzerliklerine dayanarak Trabzon Ayasofya müzesindeki bir yöneticiye ait olabileceğini düşündüğümüz başı, M.Ö. II. yüzyıla tarihleyebiliriz.

⁸ J. İnan-E. Rosenbaum, *ibid* s. 74 pl. XXV 2, 3 Cat. no 39 İst. Ark. Muz. Env. no. 1604.

